

## Դ Է Ր Վ Ի Յ Ն Ե Ր Ը

Դէրվիշները, մահմէդականութեան այդ թափառաշրջիկ քա-  
րողիչները մի հետաքրքիր և խորհրդաւոր դասակարգ են ներ-  
կայացնում պարսկական աշխարհում: Ամեն տեղ են նրանք. Ի-  
րանի ամենայեւթին անկիւնում անգամ կարելի է նրանց տեսնել:  
Եւ նրանք միշտ դուրսն են, փողոցում, հրապարակում, ժողո-  
վըրդի մէջ:

Դէրվիշի արտաքինը նոյնքան հետաքրքիր է և ուշագրաւ:  
Նրա երկար, ցիրուցան թափուած մազերը հասնում են մինչև  
ուսերը. դէմքը ամբողջապէս թաղուած է մազերի մէջ, իսկ աչ-  
քերը խիստ փայլում են դէմքի համատարած թխութեան մէջ:  
Ուսերին գցած է հաստ, բրդոտ մորթի, որ իջնում է մինչև  
ոտները, իսկ ձեռքին ունի երկար և հաստ, խորդուբորդ և ա-  
հագին գլխով մահակ, որը հանդիսաւոր կերպով շարժում, մո-  
տենում է այս ու այն խանութին, խորհրդաւոր կերպով կան-  
չում «եմ հակկ» (արդարութիւն), ստանում մէկ փուլ, մէկ շա-  
հի և շարունակում իր ընթացքը:

Ահա այնտեղ, քիչ հեռու, փողոցի հակառակ ծայրում  
խոնուած հոծ բաղմութիւն: Բաղմութեան մէջ, իրար դէմուդէմ,  
գլուխը բարձր բռնած, կուրծքները դուրս գցած կանգնել են  
երկուսը այդ հետաքրքիր անձնաւորութիւններից: Նրանք խո-  
րամիտ կերպով քայլում են, խիստ մրցում է տեղի ունենում,  
վիճում են, հերթով խօսում, հարցեր տալիս, և իւրաքանչիւրը  
ձգտում է ինքը յաղթող դուրս գալու: Նրանք խօսում են բար-  
ձր, եղանակով—երգելով, բառերը արտասանում են հատիկ-հա-  
տիկ, շեշտում իւրաքանչիւրի վրայ, պահպանում դերասանա-  
կան ամենանուրբ շարժումները և ձևերը, միևնոյն ժամանակ  
հանդիսաւոր կերպով շարժում, երկաթից շինած իրանց թաւա-  
րը, որը արևի ճառագայթների տակ փայլփլում է, իսկ  
ձեռքներին կախած ունեն քէշկիւլը:

Ահա այնտեղից, շատ հեռուից հնչում է մի մեղամաղձոտ,  
թախծալի կկկոց, նման ընդհատուող հառաչանքի, որը սար-

սուռ է բերում մարդի վրայ: Դա էլ դերվիշն է, որը պատմում է Ալլի արկածներից, ներբողում նրան...

Բայց ձվ է դերվիշը, ի՞նչ է ներկայացնում նա իրանով, ի՞նչ դաւանանքներ ունի և վերջապէս ինչո՞ւ է նա այդպէս թափառում երկրէ երկիր:

Դերվիշութիւնն էլ մի առանձին աղանդ (?) է—Պարսկաստանի անթիւ աղանդների շարքում, բայց և կրում է ճգնաւորական կնիք—բնաւորութիւն: Դերվիշութիւնը համարեա թէ մի տեսակ ճգնաւորութիւն է, գուցէ միայն այն տարբերութեամբ, որ դերվիշները կամաց-կամաց դուրս են եկել, հեռացել ճգնաւորի միայնակեաց վիճակից, բայց հիմքը, էութիւնը մնացել է նոյնը:

Դերվիշները, ինչպէս նրանք են բացատրում, սերուած են Ղամբար արաբից, որը համարւում է երկնքից իջած եօթ գոյններից հինգերորդը (Ադամ, Նոյ, Աբրահամ, Յոր երանելի և Ղամբար), և իջել է դերվիշի կերպարանքով:

Ուրեմն դերվիշութիւնը սկսուել է Պարսկաստանում անյիշատակելի ժամանակներից և այժմ այնքան տարածուած է, որ ունի կանոնաւոր կազմակերպութիւն, մի սերտ կապ բոլոր իր հատուածների մէջ:

Դերվիշների կենտրոնը համարւում է Խորասանը, ուր նստում է և դերվիշների ընդհանուր ղեկավարը, մեծաւորը՝ Շամիր Ալի շահը: Դրա հետ Խորասանում մնում են նաև 40 ուրիշ նշանաւոր դերվիշներ, որոնք մեծի հետ միացած հսկում են միւս մասերի վրայ: Խորասանն է նշանակում ղեկավար անձնաւորութիւններ զանազան գաւառների և քաղաքների, ինչպէս Սալմաստի, Թաւրիզի, Խոյի, Ռաշտի, Ուրմիի և այլ տեղերի համար: Նա է հետեւում դերվիշների վայելուչ ընթացքի վրայ, հրահանգներ տալիս, կարգադրութիւններ անում:

Խորասանի այդ 40 հոգի դերվիշները մեծաւորի խորհրդակցանքներն են. դրանք միշտ էլ մնում են այնտեղ: Մեծնելիս մեծաւորը կանչում է 40 դերվիշներից ամենախելօքին և ընտրում է իր տեղը—նա ժառանգ չունի: Նա ունենում է երեք սուրբ գիրք, դրանցից երկուսը յանձնում է իր յաջորդին, իսկ մէկը թաղում են նրա հետ: Խորհրդակցանքների քառասուն թիւը լրացնելու համար ընտրում են դրսից մի յայտնի դերվիշ. և այդպէս շարունակաբար:

Այդ կենտրոնից գաւառները և քաղաքները ուղարկուած դերվիշները ունեն գրեթէ նոյն պաշտօնը, ինչ մուշտէիդները: Նրանք են հոգում իրանց յանձնուած վայրի դերվիշների պէտքերը, հսկում կանոնաւոր գործունէութեան վրայ և այլն: Նրանք

ունեն ընդհանուր ժողովատեղի, ուր հաւաքւում են որոշ օրեր — կիրակի, ունենում են կրօնական վէճեր, աղօթում են: Այդ ժողովատեղին կոչւում է թաքիա, որի մէջ գտնւում է և դէրվիշների դպրոցը, ուր սովորում են հասակաւոր մարդիկ և պատրաստւում են դէրվիշութիւն ընդունելու: Որոշ դասընթաց կայ, որ պիտի անցնեն և ապա ստանան դէրվիշութիւն: Ով ուզում է դէրվիշ դառնալ, նա ամբողջ եօթ տարի մնում է թաքիայում, մեծի մօտ, ծառայում, պատրաստւում, գրքեր կարդում, և ապա, եթէ տեսնում են ընդունակ է և կարող, ընդունում են նրան դէրվիշութեան մէջ և առաջին անգամ տալիս են կացինը— թաւար: Երբեմն թաւարի տեղ, մանաւանդ աննշան դէրվիշներին, տալիս մի հաստ մահակ:

Կարճ ժամանակից յետոյ նորընծայ դէրվիշին տրւում է քէշկիւլ— ընկոյզի ամանը, որը լինում է սև գոյնի, որ միշտ էլ դէրվիշները կախում են ձեռքներից, փողը ափստեղ են գցում: Քէշկիւլից յետոյ նորընծան ստանում է փուստը: Դա բրդոտ մորթի է, որը գցում են ուսերի վրայ և ծածկում ամբողջ մէջքը: Փուստը համարւում է դէրվիշի անկողինը, որը անբաժան է իրանից և միշտ էլ, երբ և ուր կամենայ, կարող է հանգըստանալ, քնել: Փուստը հէնց անկողնի մտքով է տրւում դէրվիշին: Այդ բոլորից յետոյ դէրվիշին տրւում է թաշը— գլխարկ: Թաշը լինում է ամբողջապէս սպիտակ. բայց բոլոր դէրվիշներն էլ չեն ստանում թաշ, միայն ընդունակներն են այդ ստանում, իսկ անընդունակները, որոնց խենթ են համարում, պտտում են գլխաբաց, երկար մազերը դէզ արած գլխին:

Այս բոլորից դատ դէրվիշներին տալիս են սպիտակ կըտորից շապիկ, որը իջնում է մինչև գետին: Այդ ըսպիտակը համարւում է դէրվիշի պատանքը, որը դեռ կենդանի ժամանակ կրում է իր վրայ: Ձեռնադրութեան միջոցին տըրուած շապիկը չեն հագնում, մաքուր պահում են, սպիտակ կտորից նորն են կարել տալիս և հագնում. իսկ այն իսկականը միայն մեռնելիս է գործ ածւում իբր պատանք:

Սպիտակ հագնելը— շապիկ և թաշ— բացի այն, որ կենդանի թաղուածի նշան է, հեռու աշխարհային զուարճութիւններից, կեանքի ցոփութիւններից և զեղխութիւններից, համարւում է նաև նշան մաքրութեան, յստակութեան և անբծութեան. այդպէս մաքուր պիտի լինի և դէրվիշի սիրտը, նրա հոգին: Եւ իսկապէս, հէնց դէրվիշութեան հիմքն, ուսմունքն էլ դրա մէջ է կայանում: Վերցնենք անարատութեան, մաքրութեան գաղափարի ուսմունքը, խախտում է և դէրվիշական

աղանդի ամբողջ շէնքը, այն ժամանակ մեզ կը ներկայանայ մի անմիտ, առանց որոշ դաւանանքների աղանդ, զուրկ էութիւնից և գլխաւոր հիմունքներից: Որ այդ այդպէս է, ապացոյց կարող է ծառայել և այն, որ վերոյիշեալ մի շարք արարողութիւնների միջոցին խփում են նորընծայ դէրվիշի գլխին և ասում. «Կոյր եղիր, խուլ եղիր, խեղճ եղիր»: Այդ պատգամը, որ շատ բնորոշում է դէրվիշութեան աղանդը, կրկնում են երեք անգամ, իւրաքանչիւր խօսքը երեք անգամ կրկնում են և շեշտում:

Այդ պատգամի մէջ է կայանում աղանդի էութիւնը և դէրվիշների ամբողջ դաւանանքը: Կոյր եղիր, որ մէկի տունը դնալիս յանցաւոր միտումներով չնայես այդ տան կնոջ վրայ, առհասարակ տգեղ, վատ բան տեսնես. խուլ եղիր, որ չլրտեսես, յանցաւոր խօսքեր չտանես և բերես. խեղճ եղիր, ուրիշներին մի ճնշիր, մի հարստահարիր, մի կեղեքիր:

—Ահա ինչքան ծանր և դժուար է դէրվիշութիւնը,— գեորդուած նկատեց մի դէրվիշ, երբ բացատրում էր այդ պատգամի էութիւնը: Ճիշտ է, ծանր, խիստ դժուար է այդ բոլորը, բայց այդ գաղափարը մեզ համար շատ բարձր, նուիրական է: Միթէ դրանից աւելի վեհ, աւելի հմայիչ դաւանանք կայ, լինել մաքուր, յստակ հոգով, ուրիշին միայն բարի ցանկանալ, միթէ դրանից աւելի մեծ անձնազոհութիւն կայ, երբ դեռ ողջ ժամանակ կրում ենք մեր վրայ պատանք...

Այդպէս են միշտ դէրվիշները. ամենահասարակ խօսակցութեան ժամանակ անգամ դորժ են դնում հարուստ միմիկա և դերասանական ձևեր, խօսում են ճոխ և գեղեցիկ, էլ ճւր մնաց իրանց հաւատալիքի մասին խօսելիս:

Դէրվիշականութիւնը, եթէ այդպէս կարելի է ասել, բաժանւում է մի շարք աղանդների, թուով մօտ 17: Այդ աղանդսը սրբալիները բաժանւում են երկու որոշ խմբերի: Առաջին խմբի սրբալիները, ինչպէս դաւուդի, քէքիսար, դուդէի, հաքանի և այլն, չեն ամուսնանում, իսկ միւս խմբի սրբալիները, օրինակ աշամի, սուլթանի, ընդունում են ամուսնութիւնը:

Դէրվիշի կիներ երբ մեռնում է, նա այլևս իրաւունք չունի երկրորդը առնելու. այդ խիստ արգելւում է: Դէրվիշականութիւնը ընդունում է միակնութիւնը, և եթէ մէկ դէրվիշ յանդգնում է գաղտնի կենակցութիւն վարել մի երկրորդի հետ և այդ պարգւտւում է, այն ժամանակ շատ անողոք են վերաբերւում դէպի յանցագործը: Նրան կանչում են հրապարակական ժողովի թաքիայում, բոլորի ներկայութեամբ անպատում են, առնում դէրվիշին յատուկ իրերը—փուստ, թաջ, թաւար, քէշ-

կիւլ, և ճանապարհ դնում՝ զրկելով իհարկէ նրան դէրվիշի իրաւունքներից:

Զմոռանանք նկատել, այդ սըլսըլա-աղանդները իրանց էութեամբ և դաւանանքի սկզբունքների տեսակէտից շատ աննշան տարբերութիւն են ներկայացնում: Այնքան աղօտ, անորոշ են այդ տարբերութիւնները, որ իրանք՝ տարբեր սըլսըլաների պատկանող դէրվիշները անգամ չեն կարողանում բացատրել, պարզել: Շատ սըլսըլաներ տարբերում են միայն աննշան արտաքին ձևերով, ծէսերով, արարողութիւններով: Միակ աչքի զարնող և յայտնի տարբերութիւնը այն է, ինչ վերը ընդգծեցինք, այսինքն միքանի սըլսըլաներ ընդունում են ամուսնութիւնը, իսկ միւսները մերժում են:

Դէրվիշը առհասարակ վարում է աստաճական, թափառական կեանք. նա այսօր այստեղ է, կարճ ժամանակից յետոյ, կամ գուցէ հէնց վաղը կը հեռանայ: Դէրվիշը նստակեաց կեանք չի վարում. նա միշտ էլ ոտի վրայ է, միշտ էլ շրջում, խօսում, քարոզում է: Այդ թափառելուն նպաստում է այն, որ դէրվիշը ընդհանրապէս չունի սեփականութիւն, նա կապուած չէ հողի հետ, նա չունի—ե չպիտի ունենայ էլ—հարստութիւն: Նա լիւթ է, զրպանը մաքուր: Դէրվիշի միակ հարստութիւնը կազմում են թաշը, թաւարը, քէաշկիւլը, փուստը, որոնք նաև նրա անբաժան ընկերներն են: Դէրվիշը ունի այդ, պատում է ամեն տեղ, խօսում, քարոզում, մուրում և ժողովուրդի տուած փուլերով ապրում: Եւ ժողովուրդն էլ տալիս է այդ փուլերը, այդ «տալը» ասես ստացել է պարտաւորութեան ընաւորութիւն, շատ անգամ շատ դէրվիշներ ուղղակի պահանջում են, թէև այդ դէրվիշականութիւնը չէ ընդունում:

Ե. ՖՐԱՆԳԵԱՆ